

Бухгалтерський облік, аналіз та аудит

УДК 657.1 : 331.25 (477)

Цибульник Марія Олексіївна

аспірант кафедри обліку та аудиту

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Цыбульник Мария Алексеевна

аспирант кафедры учета и аудита

Киевского национального университета имени Тараса Шевченка

Tsybulnyk Mariia

Postgraduate student, department of accounting and auditing of the

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО
ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В
УКРАЇНІ**

**КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ
БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЁТА И ОТЧЁТНОСТИ
НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ПЕНСИОННЫХ ФОНДОВ В УКРАИНЕ
CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF ORGANIZATION OF
ACCOUNTING AND REPORTING OF PRIVATE PENSION FUNDS IN
UKRAINE**

Анотація. У статті досліджено основні особливості організації бухгалтерського обліку і звітності в недержавних пенсійних фондах України. Основною особливістю є те, що обслуговування недержавного пенсійного фонду здійснюється кількома професійними учасниками фінансового ринку, які виконують різні функції щодо управління активами недержавного пенсійного фонду, адміністрування його діяльності та зберігання пенсійних активів. Тому організацією обліку та звітності

займаються не самі недержавні пенсійні фонди, а Адміністратори недержавних пенсійних фондів, які ведуть бухгалтерський та податковий облік, а також складають та подають звітність. Все це призводить до наявності великої кількості різних форм звітності, в також ускладнює саму організацію бухгалтерського обліку недержавних пенсійних фондів. Тому у статті пропонується прийняти П(С)БО 36 «Звітність недержавних пенсійних фондів», де б відображалися основні засади організації бухгалтерського обліку та звітності недержавних пенсійних фондів, а також методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформації про діяльність недержавних пенсійних фондів, що дозволить вирішити проблемні питання організації бухгалтерського обліку та звітності недержавних пенсійних фондів.

Ключові слова: недержавний пенсійний фонд, бухгалтерський облік, фінансова звітність.

Анотація. В статье исследованы основные особенности организации бухгалтерского учета и отчетности в негосударственных пенсионных фондах Украины. Основной особенностью является то, что обслуживание негосударственного пенсионного фонда осуществляется несколькими профессиональными участниками финансового рынка, которые выполняют различные функции по управлению активами негосударственного пенсионного фонда, администрированию его деятельности и хранения пенсионных активов. Поэтому организацией учета и отчетности занимаются не сами негосударственные пенсионные фонды, а Администраторы негосударственных пенсионных фондов, которые ведут бухгалтерский и налоговый учет, а также составляют и подают отчетность. Все это приводит к наличию большого количества различных форм отчетности, а также усложняет саму организацию бухгалтерского учета негосударственных пенсионных фондов. Поэтому в статье предлагается принять П(С)БУ 36 «Отчетность негосударственных

пенсионных фондов», где бы отражались основные принципы организации бухгалтерского учета и отчетности негосударственных пенсионных фондов, а также методологические принципы формирования в бухгалтерском учете и финансовой отчетности информации о деятельности негосударственных пенсионных фондов, что позволит решить проблемные вопросы организации бухгалтерского учета и отчетности негосударственных пенсионных фондов.

Ключевые слова: негосударственный пенсионный фонд, бухгалтерский учет, финансовая отчетность.

Summary. The article examines the main features of the organization of accounting and reporting in private pension funds of Ukraine. The main feature is that the private pension fund is serviced by several professional financial market participants who perform various functions for managing the assets of a private pension fund, administering its activities and storing pension assets. Therefore, the organization of accounting and reporting is not the private pension funds themselves, but the Administrators of private pension funds that maintain accounting and tax records, and compose and file accounts. All this leads to the presence of a large number of different forms of reporting, and also complicates the very organization of accounting for non-state pension funds. Therefore, the article proposes to adopt SAS 36 «Reporting of private pension funds», where the main principles of the organization of accounting and reporting of private pension funds, as well as the methodological principles of the formation in accounting and financial reporting of information on the activities of private pension funds, which will solve the problematic issues of the organization of accounting and reporting of private pension funds.

Key words: private pension fund, accounting, financial reporting.

Постановка проблеми. Подальше реформування економічної системи України неможливе без реформування системи пенсійного

забезпечення. На сьогоднішній день недержавні пенсійні фонди держава розглядає як основне доповнення до системи загальнообов'язкового пенсійного забезпечення, оскільки участь у них дає змогу громадянам самостійно планувати розмір майбутніх пенсійних виплат. Однак, недержавний пенсійний фонд – це відносно нова для України організаційно-правова форма, яка сприяє розвитку системи пенсійного забезпечення та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників недержавного пенсійного фонду, тому дослідження організації бухгалтерського обліку та звітності недержавних пенсійних фондів та внесення пропозицій щодо їх вдосконалення набуло першочергового значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання діяльності недержавних пенсійних фондів досліджувалися у своїх роботах такі вітчизняні науковці, як В.Д. Базилевич, М.І. Бондар, М.М. Вербінський, Н.І. Гражевська, П.С. Єщенко, Д.П. Жарко, Т.Г. Затонацька, В.В. Ільїн, К.Ф. Ковальчук, О.В. Красота, М.В. Романюк, А.А. Чухно та інші. Теоретико-методологічні засади обліку та звітності досліджували в своїх роботах такі вітчизняні науковці, як Білуха М.Т., Голов С.В., Головка В.І., Гура Н.О., Дорош Н.І., Засадний Б.А., Костирко Р.О., Кужельний М.В., Кузьмінський Ю.А, Мельник Т.Г., Мисака Г.В, Мних Є.В., Нападовська Л.В., Петрик О.А., Сопко В.В, Ткаченко Н.М., Шарманська В.М., Швець В.Г., Шевчук В.О. та інші. Проблеми обліку діяльності неприбуткових організацій і відображення її у фінансовій звітності, а також особливості функціонування недержавних пенсійних фондів та обліку в них досліджують такі вітчизняні вчені-економісти, як Гура Н.О., Левицька С.О., Лібанова Е.М., Лондар С.Л., Ловінська Л.Г., Мельник Т.Г., Науменкова С.В., Неліпович О.В., Олійник Я.В., Швець В.Г. та інші. Також вивченню питань функціонування недержавних пенсійних фондів приділено велику увагу у працях відомих зарубіжних економістів, зокрема,

таких, як, Андерсон Х., Друрі К., Колдуелл Д., Ларсон К.Д., Меллис Д., Меть М.Р., Нідлз Б., Райс Э., Роберт Н. Антони, Семейон В.С., Соколов В.Я., Хіл Б., Хінз Р., Хендрікс Г., Хендриксен Е.С., Хользман Р., Шермет О.Д., які досліджували питання сутності недержавних пенсійних фондів, історичних аспектів даного питання. Проте, незважаючи на значні напрацювання, комплексного дослідження організації бухгалтерського обліку та звітності недержавних пенсійних фондів не здійснювалося, що зумовило вибір теми дослідження, визначило його мету і завдання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження особливостей організації бухгалтерського обліку і звітності в недержавних пенсійних фондах та надання пропозицій з їх удосконалення. Відповідно до поставленої мети в статті було поставлено і розв'язано такі завдання:

- дослідити особливості організації бухгалтерського обліку і звітності в недержавних пенсійних фондах;
- визначити проблеми організації бухгалтерського обліку і звітності в недержавних пенсійних фондах та надати пропозиції з їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Закон України [1] визначає правові основи регулювання, організації, введення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні. Згідно з частиною 1 статі 2 Закону України [1] його норми поширюються на всіх юридичних осіб, що створені відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності, а також на представництва іноземних суб'єктів господарчої діяльності, які зобов'язані вести бухгалтерський облік та надавати фінансову звітність. Оскільки недержавні пенсійні фонди є юридичними особами, вони зобов'язані вести бухгалтерський облік та надавати фінансову звітність. Однак, важливим фактором недержавного пенсійного забезпечення є те, що обслуговування недержавного пенсійного фонду здійснюється кількома професійними

учасниками фінансового ринку, які виконують різні функції щодо управління активами недержавного пенсійного фонду, адміністрування його діяльності та зберігання пенсійних активів. Тому організацією обліку та звітності займаються не самі недержавні пенсійні фонди, а Адміністратори недержавних пенсійних фондів, які ведуть бухгалтерський та податковий облік, а також складають та подають звітність. Відповідно до чинного законодавства України, Адміністратор недержавного пенсійного фонду повинен мати ліцензію на провадження діяльності з адміністрування пенсійних фондів, видану Нацкомфінпослуг [4].

З метою раціональної організації бухгалтерського обліку адміністратором НПФ затверджується облікова політика, яка не може змінюватися протягом фінансового року згідно з договором, укладеним між адміністратором та Радою фонду про надання послуг з адміністрування НПФ [4].

Адміністратор пенсійного фонду забезпечує єдину методологію ведення бухгалтерського обліку та відображення фінансово-господарських операцій, які здійснюються фондом як суб'єктом недержавного пенсійного забезпечення [3]. Зобов'язання та відповідальність адміністратора щодо організації та ведення бухгалтерського обліку пенсійного фонду визначаються у договорі про надання послуг з адміністрування цього пенсійного фонду.

Основними завданнями Адміністратора недержавного пенсійного фонду у частині організації обліку недержавного пенсійного фонду є:

- своєчасне, повне, достовірне, безперервне відображення всіх фактів господарської діяльності, які були здійснені в недержавному пенсійному фонді;
- обробка даних за допомогою відповідних процедур, прийомів та способів у відповідності до вихідної інформації;

- складання на основі отриманого масиву обробленої інформації, зафіксованої у первинних документах, реєстрах балансу і у фінансовій звітності, аналітичних матеріалів та подання їх зацікавленим користувачам.

На першому, методичному етапі організації обліку недержавного пенсійного фонду здійснюється вибір системи певних способів та прийомів, в основі яких лежать документування, інвентаризація, використання синтетичних та аналітичних рахунків, застосування методу подвійного запису, оцінка майна та зобов'язань, калькулювання, бухгалтерський баланс та звітність.

Другий етап організації обліку недержавного пенсійного фонду є технічний - це вибір форми обліку, що найбільше відповідає галузі та розміру даного НПФ. Він полягає:

- 1) у виборі способу обробки облікових даних - безкомп'ютерного та комп'ютеризованого;
- 2) у розробці переліку і форм облікових реєстрів;
- 3) у встановленні порядку здійснення записів в реєстрах і переносу даних в реєстри.

Третій етап організації обліку недержавного пенсійного фонду полягає в організації роботи облікового апарату, або іншими словами - це організація управління бухгалтерії. Він включає:

- 1) встановлення найбільш економної і найбільш зручної загальної системи обліку (облік централізований або децентралізований);
- 2) визначення графіку документообороту та графіку роботи працівників бухгалтерії.

Недержавні пенсійні фонди, як суб'єкти господарювання, зобов'язані вести поточний облік та надавати фінансову звітність згідно з вимогами нормативно-законодавчих документів. Визначають наступні напрями

поточного бухгалтерського обліку діяльності недержавних пенсійних фондів [6]:

- персоніфікований облік учасників;
- збір добровільних пенсійних внесків вкладників відповідно до обраної пенсійної схеми;
- пенсійні виплати одержувачам;
- облік витрат діяльності пенсійного фонду;
- інвестування пенсійних активів через компанії з управління пенсійними активами згідно з визначеною інвестиційною декларацією;
- облік прибутку (збитку) та його розподіл між учасниками;
- ведення окремого обліку власних коштів (фонд засновника) та пенсійних накопичень (фонд одержувача).

Відповідно до вимог, встановлених Національною комісією з регулювання ринку у сфері фінансових послуг, бухгалтер, що веде бухгалтерський облік недержавного пенсійного фонду, зобов'язаний [5]:

- а) мати повну або базову вищу освіту (освітньо-кваліфікаційний рівень магістра, спеціаліста, бакалавра);
- б) пройти підвищення кваліфікації та скласти екзамен на відповідність знань професійним вимогам за типовою програмою підвищення кваліфікації головних бухгалтерів, складеною за напрямом діяльності фінансової установи та затвердженою Національною комісією з регулювання ринків у сфері фінансових послуг. Тривалість курсу підвищення кваліфікації повинна становити не менше 72 годин;
- в) мати стаж роботи на керівних посадах, пов'язаних з фінансовою або бухгалтерською діяльністю, або стаж роботи на ринках фінансових послуг на посадах, пов'язаних з фінансовою або бухгалтерською

діяльністю, не менше двох років, зокрема, на ринках фінансових послуг не менше 1 року;

- г) протягом останніх п'яти років не бути керівником, фінансовим директором або головним бухгалтером фінансової установи, визнаної банкрутом, підданої процедурі примусової ліквідації або до якої було застосовано захід впливу відповідним органом, який здійснює регулювання ринків фінансових послуг, у вигляді відсторонення керівництва від управління фінансовою установою та призначення тимчасової адміністрації;
- д) не мати непогашеної судимості за умисні злочини, злочини у сфері господарської та службової діяльності, а також не бути позбавленим права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю.

Також адміністратори НПФ складають та подають до Національної комісії з регулювання у сфері ринків фінансових послуг звітність двох видів [4]:

- фінансову звітність НПФ;
- спеціальну звітність НПФ.

НПФ формують фінансову звітність відповідно до Закону України [1] та спеціальну звітність відповідно до Положення [4]. Відповідно до Законів України [2, 3] НПФ як неприбуткові організації, які підлягають контролю з боку держави, на відміну від інших неприбуткових організацій, повинні подавати фінансову звітність в повному обсязі:

- форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)»;
- форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»;
- форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів»;
- форми № 4 «Звіт про власний капітал»;
- примітки до фінансової звітності.

Склад спеціальної звітності НПФ наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Склад спеціальної звітності недержавного пенсійного фонду

№ форми	Назва форми	Номер додатку
НПФ-1	Загальні відомості про недержавний пенсійний фонд	додаток 2
НПФ-2	Звіт про склад, структуру та чисту вартість активів недержавного пенсійного фонду	додаток 3
НПФ-3	Звіт про зміну чистої вартості пенсійних активів недержавного пенсійного фонду	додаток 4
НПФ-4	Звітні дані персоніфікованого обліку учасників недержавного пенсійного фонду	додаток 5
НПФ-5	Звітні дані про реалізацію пенсійної схеми	додаток 6
НПФ-6	Звітні дані про результати діяльності корпоративних і професійних недержавних пенсійних фондів	додаток 7
НПФ-7	Звітні дані про учасників недержавного пенсійного фонду за віковою категорією	додаток 8
НПФ-8	Звіт про склад та структуру активів недержавного пенсійного фонду	додаток 9
НПФ-9	Звіт про договори, що були укладені за цінними паперами українських емітентів, які входять (входили) до складу активів недержавного пенсійного фонду	додаток 10
НПФ-10	Інформація щодо зміни чистої вартості одиниці пенсійних внесків	додаток 11

Джерело: складено автором на основі [4].

Форми звітності заповнюються Адміністратором на підставі даних бухгалтерського обліку та даних системи персоніфікованого обліку, інформації, отриманої від осіб, що здійснюють управління активами.

Державний контроль за дотриманням Адміністратором вимог щодо порядку складання, формування та подання звітності з недержавного пенсійного забезпечення здійснюється Нацкомфінпослуг.

Електронна форма звітності з недержавного пенсійного забезпечення складається та подається Адміністратором (крім одноосібного засновника корпоративного пенсійного фонду, інформацію про якого не внесено до Державного реєстру фінансових установ) через веб-інтерфейс на офіційному сайті Нацкомфінпослуг у режимі он-лайн.

Звітність з недержавного пенсійного забезпечення в паперовій формі формується у вигляді друкованих таблиць, які за складом інформації

відповідають електронній формі цієї звітності. При відображенні інформації не повинно бути підчисток і виправлень.

Звітність у паперовому вигляді повинна бути прошита, пронумерована, затверджена підписами керівника та бухгалтера Адміністратора, скріплена його печаткою та має подаватися у швидкозшивачах. Фінансова звітність про діяльність недержавного пенсійного фонду підтверджується підписами керівника та бухгалтера Адміністратора, засвідчується його печаткою та затверджується головою ради фонду (або уповноваженою особою з числа членів ради фонду за дорученням голови ради фонду) і скріплюється печаткою недержавного пенсійного фонду [4].

Відповідність інформації паперової форми звітності електронній формі підтверджується підписом керівника Адміністратора, засвідчується його печаткою на титульному аркуші звіту із зазначенням кількості аркушів паперової форми звітності, а також у належних полях кожної форми звітності.

Паперова форма звітності з недержавного пенсійного забезпечення направляється поштою з повідомленням про вручення або подається представником Адміністратора, який має відповідні повноваження.

Звітність з недержавного пенсійного забезпечення вважається такою, що містить недостовірну інформацію, у разі, якщо [4]:

- звітність містить суперечливу інформацію щодо передбачених нею показників;
- показники фінансової звітності, визначеної Законом України [1], суперечать показникам звітності з недержавного пенсійного забезпечення, яка подається Адміністратором до Нацкомфінпослуг.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Дослідивши організацію бухгалтерського

обліку та звітності недержавних пенсійних фондах, можна виділити наступні проблеми, які потребують вирішення, зокрема:

- відсутність національного Положення (стандарту) бухгалтерського обліку, яке визначає основні засади організації бухгалтерського обліку та звітності, методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про діяльність у недержавних пенсійних фондах;
- наявність великої кількості обов'язкових форм фінансової та спеціальної звітності недержавних пенсійних фондів, при цьому спеціальна фінансова звітність недержавних пенсійних фондів деталізує інформацію, наведену у фінансовій звітності, а також надає інші показники, що характеризують діяльність пенсійного фонду, але не знайшли відображення у фінансовій звітності недержавних пенсійних фондів, що значно ускладнює організацію звітності.

Для вирішення зазначених проблем пропонується прийняти П(С)БО 36 «Звітність недержавних пенсійних фондів», де б відображалися основні засади організації бухгалтерського обліку та звітності недержавних пенсійних фондів, а також методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформації про діяльність недержавних пенсійних фондів.

Література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. №996 [Електронний ресурс] / Урядовий портал: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14> – Назва з екрана.
2. Закон України «Аудиторську діяльність» від 22.04.1993 р. 3126-ХІІ зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Урядовий портал: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/10-675745>

- Назва з екрана.
3. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення»: від 09 липня 2003 р. № 1058-IV) [Електронний ресурс] / Урядовий портал: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15> – Назва з екрана.
 4. Положення про подання адміністратором недержавного пенсійного фонду звітності з недержавного пенсійного забезпечення, затв. розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 22.06.2004 р. № 1100 [Електронний ресурс]. / Урядовий портал: [сайт]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/REG9497.html. – Назва з екрана.
 5. Прокопович С. В. Моделі оцінки діяльності НПФ на основі теорії фракталів [Текст] / С. В. Прокопович, С. О. Тутова // Проблеми економіки. – 2012. – № 2. – С. 71-75.
 6. Чистякова Л. І. Організаційно-методичні засади діяльності та бухгалтерського обліку у недержавних пенсійних фондах [Текст] / Л. І. Чистякова // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2012. – № 2. – С. 103-108.

References

1. Закон Ukrainy «Pro bukhghaltersjkyj oblik ta finansovu zvitnistj v Ukraini» vid 16 lypnja 1999 r. #996 [Elektronnyj resurs] / Urjadovyj portal: [sajt]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14> – Nazva z ekrana.
2. Закон Ukrainy «Audytorsjku dijajlnistj» vid 22.04.1993 r. 3126-XII zi zminamy ta dopovnennjamy [Elektronnyj resurs] / Urjadovyj portal: [sajt]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/10-675745> – Nazva z ekrana.

3. Zakon Ukrainy «Pro nederzhavne pensijne zabezpechennja»: vid 09 lypnja 2003 r. # 1058-IV) [Elektronnyj resurs] / Urjadovyj portal: [sajt]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15> – Nazva z ekrana.
4. Polozhennja pro podannja administratorom nederzhavnogho pensijnogho fondu zvitnosti z nederzhavnogho pensijnogho zabezpechennja, zatv. rozporjadzhennjam Derzhavnoj komisiji z reghuljuvannja ryнкiv finansovykh poslugh Ukrainyvid 22.06.2004 r. # 1100 [Elektronnyj resurs]. / Urjadovyj portal: [sajt]. – Rezhym dostupu:http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG9497.html. – Nazva z ekrana.
5. Prokopovyh S. V. Modeli ocinky dijalnosti NPF na osnovi teoriji fraktaliv [Tekst] / S. V. Prokopovyh, S. O. Tutova // Problemy ekonomiky. – 2012. – # 2. – S. 71-75.
6. Chystjakova L. I. Orghanizacijno-metodychni zasady dijalnosti ta bukhghaltersjkogho obliku u nederzhavnykh pensijnykh fondakh [Tekst] / L. I. Chystjakova // Zovnishnja torghivlja: ekonomika, finansy, pravo. – 2012. – # 2. – S. 103-108.